

Initiatievakdidactiek Maatschappijwetenschappen

Debating
Academiejaar 2023–2024

Largo Vanderkelen   **01906691**

Zarah Coens   **02105632**

Prof. dr. T. Valcke & Prof. Dr. T. Decorte

Praktijkassistenten J. Bekaert, B. Broidioi, E. Haerens, A. Ingels,
J. Sanctobin & G. Snoeck

Inhoudstafel

Vooronderzoek	3
Vergelijking van de debatformats	3
Vergelijking van de interviews	8
Vergelijking van de bijgewoonde debatten	9
Groepsreflectie	10
Lesvoorbereiding voor een <i>debat op voeten</i>	12
Reflectieverslag uittestmoment.....	21
Bijlage: individuele analyses.....	23
DEEL I: ZARAH COENS	23
Format <i>debat op voeten</i>	23
Bijgewoond debat Openingscollege politicologie 2023.....	25
Interview Sofie C.	26
DEEL II: Largo Vanderkelen	27
Format <i>speechen met drogreden</i>	27
Bijgewoond debat Openingscollege politicologie 2023.....	29
Interview Annelies O.....	31
DEEL III: Sebastiaan Cielen	32
Format <i>freeze & go</i>	32
Bijgewoond debat EU-debat Trefdag23	37
Interview Reineke G.	39
Bijlage: powerpoint bij lesvoorbereiding.....	41

Vooronderzoek

In dit eerste deel leggen we de verschillende individuele vooronderzoeken¹ naast elkaar en trachten we tot een samenvattende vergelijking te komen. Deze groepsanalyse resulteert uit een online groepsgesprek dat de drie groepsleden individueel voorbereid hadden door vooraf elkaars bijdragen door te nemen en vergelijkingspunten te noteren.

Vergelijking van de debatformats

In onderstaande tabel presenteren we eerst enkele verschillen en gelijkenissen die ons meteen opvallen bij vergelijking van de formats *freeze & go*, *speechen met drogredenen* en *debat op voeten*. Verder overlopen we de drie formats aan de hand van de modules uit het document van Debagora om uiteindelijk een conclusie te formuleren wat betreft het gebruik van (deze drie) debatformats.

---

¹ Zie bijlagen.

Debatformats	Freeze & go	Speechen met drogredenen	Debat op voeten
Algemene verschillen en gelijkenissen			
Doel	<ul style="list-style-type: none"> • Winnen (ook in georganiseerde competitie) • Oefenen van retorische debatvaardigheden (overtuigen van de jury en toeschouwers) • Concreet einddoel <p>Samengevat: focus op cognitieve, retorische vaardigheden</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bewustwording van drogredenen • Kritische reflectie over gesproken communicatie • Het spel winnen • Concreet einddoel <p>Samengevat: cognitieve, kritische vaardigheden</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Verwerven van inzichten in eigen en andere posities tegenover een stelling • Compromis/beslissing bekomen (in variant <i>dynamische dialoog</i>) • Inclusiviteit en empathisch vermogen verhogen • Open doel <p>Samengevat: emotionele vaardigheden</p>
Duur	Ongeveer 16 minuten	Ongeveer 10 minuten (afhankelijk van de groepsgrootte en het groepsniveau)	Ongeveer 30 minuten
Structuur	Strikt (officieel vastgelegde 'spelregels')	Vrij strikt ('spelregels' maar met ruimte voor aanpassing)	Losser ('spelregel' zijn uitgangspunt om organisch op verder te bouwen)
Rol moderator	<p>Grote rol</p> <ul style="list-style-type: none"> • Debatleider • Houdt spelregels in de gaten • Duidt sprekers aan 	<p>Beperkte rol</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen wisselwerking tussen deelnemers dus geen moderatie nodig 	<p>Grote rol</p> <ul style="list-style-type: none"> • Debatleider • Duidt sprekers aan • Helpt meningen te verwoorden en/of te herformuleren • Bewaakt veilige sfeer • Bepaalt verloop en einde
Ruimte voor reflectie	Neen, eindigt met prijsuitreiking	Ja, expliciete klassikale reflectie achteraf	Ja, expliciete klassikale reflectie achteraf

Modules uit het document van Debagora

<p>1. Een democratisch kader voor het debat creëren</p>	<p>Weinig democratisch</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hiërarchie (voorzitter) - Niet iedereen dezelfde rol - Beperkt aantal deelnemers (selectie) - Constante druk (jury, beoordeling) <p>+ Duidelijke regels (maar zonder inbreng van de deelnemers)</p> <p>+ Debatleider duidt sprekers aan</p> <p>+ Begin en eindspeech mogen niet door dezelfde persoon gegeven worden</p> <p>+ Samenwerking/groepsdynamiek wordt ook beoordeeld</p>	<p>Weinig democratisch</p> <ul style="list-style-type: none"> - Niet iedereen dezelfde rol (één speaker per groep) - Prestatiedruk (proberen te winnen) <p>+ Duidelijke regels (maar zonder inbreng van deelnemers)</p> <p>+ Mogelijkheid om eigen stellingen en/of drogredenen aan te brengen</p>	<p>Sterk democratisch: veilige sfeer centraal</p> <ul style="list-style-type: none"> - Positie is fysiek zichtbaar dus moeilijk om geen positie in te nemen - Iemand kan zichtbaar “alleen staan” indien als enige een andere mening <p>+ Alle deelnemers dezelfde rol</p> <p>+ Alle deelnemers luisteren naar elkaar</p> <p>+ Deelnemers mogen kiezen om hun positie toe te lichten</p> <p>+ Debatleider neemt fysiek plaats bij spreker om te ondersteunen</p> <p>+ Deelnemers mogen hun positie herzien</p> <p>+ Lossere sfeer</p>
<p>2. Een debatvraag naar voren brengen en formuleren</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Een gebalanceerde stelling (voldoende argumenten pro en contra te bedenken) • Eigenlijke onderwerp en mening ertegenover onbelangrijk 	<ul style="list-style-type: none"> • Eén stelling en drogreden per groep • Eigenlijke onderwerp en mening ertegenover onbelangrijk 	<ul style="list-style-type: none"> • Zeer geschikt voor gevoelige onderwerpen • Gemakkelijk om in te spelen op actualiteit of aangedragen onderwerpen
<p>3. De vooroordelen over een debatvraag verzamelen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Komt niet aan bod • Eigen standpunt moet verdedigd worden, niet juist zijn • Ander standpunt is enkel belangrijk om argumenten te weerleggen 	<ul style="list-style-type: none"> • Komt niet aan bod • Drogredenen kunnen uiteraard voortbouwen op vooroordelen maar die worden niet geëxpliciteerd 	<ul style="list-style-type: none"> • Deel van het format is gericht op het wegwerken van vooroordelen door het ontwikkelen van begrip voor diversiteit en het bevorderen van inclusiviteit • Debatleider helpt emotionele lading en bijhorende vooroordelen weg te

			nemen door antwoorden te herformuleren
4. Bronnen selecteren om argumenten te verzamelen	<ul style="list-style-type: none"> • Komt niet aan bod • Argument mag niet gemakkelijk te weerleggen zijn, maar hoeft daarom niet 'waar' te zijn 	<ul style="list-style-type: none"> • Cruciaal • De gesproken communicatiebron 'speech' kritisch leren benaderen is de kern van dit format 	<ul style="list-style-type: none"> • Komt niet aan bod • De keuze voor voornamelijk persoonlijke en gevoelige onderwerpen impliceert aandacht voor 'emotionele bronnen' (het eigen gevoel of de eigen mening), meer dan feitelijke bronnen
5. Argumenten analyseren om het debat te nuanceren en uit te diepen	<ul style="list-style-type: none"> • Niet het doel, noch ruimte voor • Doel 'gelijk halen' staat lijnrecht tegenover nuancering 	<ul style="list-style-type: none"> • Niet het doel, noch ruimte voor (in vooropgestelde vorm) • Enkel argumenten analyseren om drogredenen te ontdekken 	<ul style="list-style-type: none"> • Cruciaal • Veel ruimte om op elkaar in te gaan • Deelnemers mogen hun positie continu aanpassen op basis van andere visies • In zekere zin is uitdieping zelfs het doel tot er een compromis bereikt wordt
6. De belanghebbende partijen van het debat identificeren en positioneren	<ul style="list-style-type: none"> • Spel tussen twee 'ploegen', niet tussen visies • Belanghebbenden onbelangrijk tenzij als bruikbaar (tegen)argument 	<ul style="list-style-type: none"> • Weinig aandacht voor • Gebruikte drogredenen kan wel aanzetten tot verder nadenken over wie belanghebbenden zijn 	<ul style="list-style-type: none"> • Deelnemers zijn door persoonlijke onderwerpen zelf belanghebbenden • Deelnemers positioneren zich letterlijk (fysiek) in het debat
7. Een mening mondeling verdedigen	<ul style="list-style-type: none"> • Cruciaal • Niet de eigen mening maar het toebedeelde standpunt 	<ul style="list-style-type: none"> • Er is niemand te overtuigen dus ook geen mening te 'verdedigen' • Doel is niet iemand te overtuigen, wel om de drogredenen onopgemerkt 	<ul style="list-style-type: none"> • Doel is niet overtuigen, wel naar elkaar luisteren • Mening hoeft niet verdedigd (of aangevallen) te worden

	<ul style="list-style-type: none"> • Bedoeling is om je mening beter te verdedigen dan tegenstander en te winnen • <i>Freeze & go</i> is geen debat maar een 'retorisch potje pingpong' 	<p>tussen andere argumenten te verstoppen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vormelijk volgt het de vereisten van een speech of argumentatie • <i>Speechen met drogredenen</i> is geen debat maar een oefening in kritisch luisteren 	<ul style="list-style-type: none"> • Wel belangrijk om (dikwijls emotioneel geladen) mening duidelijk te formuleren • Debatleider helpt aan de hand van herformulering om de mening ruim verstaanbaar te maken
8. Deelnemen aan een debat over maatschappelijke vraagstukken	<ul style="list-style-type: none"> • Zeker niet het doel (keuze van de stelling wordt niet gedreven door actualiteit) • Toevallig wel mogelijk, afhankelijk van de stelling • Deelname aan format kan wel indirect als voorbereiding dienen om (later) bepaalde rollen op te nemen, bijvoorbeeld in een politiek debat 	<ul style="list-style-type: none"> • Niet noodzakelijk het doel • Toevallig wel mogelijk, afhankelijk van de stelling • Bewustwording van het bestaan en gebruik van drogredenen kan wel indirect een impact hebben op (latere) deelname in maatschappelijke debatten 	<ul style="list-style-type: none"> • Verwerven van begrip over jezelf en de ander en het verhogen van inclusiviteit kan leiden tot activisme • Diversiteit binnen bestaande maatschappelijke debatten kan ook een 'menschelijker gezicht' krijgen dankzij <i>debat op voeten</i> • Een compromis/besluit vinden in een kleinere groep kan ook inspiratie geven voor toepassing in een breder debat
Conclusie			
	<i>Freeze & go</i> is geen echte debatvorm, maar eerder een wedstrijd die deelnemers voorbereidt op 'retorische loopgravenoorlogen' die bijvoorbeeld in politieke instellingen gevoerd worden.	<i>Speechen met drogredenen</i> is minder een echte debatvorm, dan wel een oefening in kritisch omgaan met gesproken argumentatie als bron.	<i>Debat op voeten</i> is een zeer democratische techniek om erg visueel en met veel begrip voor elkaar gevoelige onderwerpen bespreekbaar te maken. Het vraagt en creëert een veilige, empathische omgeving.

Uit de vergelijking van de drie formats onthouden we vooral dat de keuze voor een format heel sterk afhankelijk moet zijn van wat men precies hoopt te bereiken met het debat. De term 'debat' is zeer breed en kan – zoals we hierboven aangaven – gebruikt worden voor open groeps gesprekken rond kwetsbare thema's waarbij empathie centraal staat, maar evenzeer voor sterk competitieve retorische oefeningen die geen enkele ruimte laten voor begrip voor de ander. In het bijzonder herkennen we een verschil in metadoelen wat betreft deze drie formats: waar het *debat op voeten* naar ons aanvoelen vooral een emotionele groei beoogt, zijn de twee andere formats vooral gericht op cognitieve uitdaging. Uit toetsing van de formats aan andere modules uit het document van Debagora blijkt eveneens dat er sterke verschillen bestaan tussen wat wel en niet met een bepaald format bereikt kan worden. Bij debatteren geldt dus overduidelijk 'form follows function'.

Het ene format lijkt ook inhoudelijk beter geschikt te zijn voor een bepaald onderwerp dan een ander, maar dit is een tweede overweging die pas plaatsvindt nadat men vastgelegd heeft wat de verhoopte (meta)bedoeling is en welk format daarbij past. Onze eerste vraag in de volgende fase van deze opdracht is dan ook het duidelijk bepalen van de doelstelling van ons lessenpakket.

Vergelijking van de interviews

Bij het vergelijken van de interviews komen we ten eerste tot de constatactie dat er een groot verschil is in de ervaringen van leerkrachten met debatteren naargelang de onderwijsfinaliteit waarin de werkvorm wordt ingezet. In richtingen met een doorstroom- of dubbele finaliteit geven de leerkrachten aan dat de leerlingen reeds over bepaalde basisvaardigheden beschikken waarop verder gebouwd kan worden tijdens een debat. In de meer arbeidsmarktgerichte richtingen ondervinden de leerkrachten meer moeite met het constructief introduceren van debatvormen aangezien deze leerlingen vaak minder ervaring hebben met dergelijke lesvormen en sneller vervallen in het gebruik van drogredenen, *ad hominem*-argumenten, halve waarheden, stereotypen ...

Daarnaast leiden we – net zoals bij de vergelijkende analyse van de formats (cf. supra) – uit alle interviews af dat het belangrijk is om bij voorbaat stil te staan bij welk nut het debat in de klas moet dienen, niettegenstaande dat spontane debatten mogelijk moeten zijn. De leerkracht staat tegelijkertijd ook best stil bij de inhoudelijke voorkennis en specifieke samenstelling van de groep om de ervaring zo leerrijk mogelijk te maken.

Ongeacht de finaliteit, de specifieke klasgroep of het onderwerp, ondervinden we bovendien dat er een belangrijke rol is weggelegd voor de moderator, in dit geval meestal de leerkracht. Deze moet erop toezien dat het doel van de werkvorm bewaakt blijft en dat niet enkelen in de klas het onderwerp 'kapen'. De leerkracht moet trachten iedereen aan het woord te laten en niet enkel de 'luide bankspringers' die, los van inhoudelijke bijdragen aan het debat, de voorgrond opzoeken. In functie van inclusiviteit is het bovendien noodzakelijk te bewaken dat meningen niet belachelijk gemaakt worden. Deze essentiële rol van de moderator tijdens *debating* viel ons overigens ook op in de debatten die we bijwoonden in kader van ons vooronderzoek (cf. infra).

Een ander element dat de geïnterviewde leerkrachten aanhalen, is dat ze nood hebben aan tools of handvaten die hen een bepaalde structuur aanreiken met betrekking tot hoe ze de inzet van *debating* als werkvorm het beste kunnen aanpakken en realiseren. Anderzijds mogen die 'richtlijnen' hun autonomie niet beknotten. Uit de interviews blijkt namelijk duidelijk dat de leerkrachten autonomie hoog in het vaandel dragen en die niet graag uit handen willen geven.

Concluderend nemen wij uit de interviews alvast volgende aandachtspunten mee voor het uitwerken van een eigen lessenbundel:

- a) Niet elk debatformat is zomaar breed inzetbaar over alle finaliteiten, richtingen en klassen heen. We horen dus goed rekening te houden met de doelgroep en zowel het format als de bijhorende richtlijnen hierop af te stemmen.
- b) We dienen voldoende structuur, duidelijkheid en begeleiding te bieden aan de verantwoordelijke leerkracht en mogen er niet van uitgaan dat alle leerkrachten reeds over de nodige ervaring en *skills* beschikken om *debating* als werkvorm in te zetten in hun lessen.
- c) We proberen best voldoende ruimte voor eigen invulling in te bouwen indien we richtlijnen aan leerkrachten meegeven om het gevoel van autonomie van de leerkracht in zijn/haar/hun klas niet te ontnemen.

Vergelijking van de bijgewoonde debatten

Als we de bijgewoonde debatten, namelijk het Openingscollege politicologie 2023 en het EU-debat Trefdag23, gezamenlijk analyseren, komt duidelijk het belang van een (vakkundige) moderator naar voren. We zijn het erover eens dat een moderator een wereld van verschil kan maken in hoe een debat vorm krijgt.

Ook hier geldt de regel dat er op voorhand goed moet worden nagedacht over wat nu eigenlijk de bedoeling is van het debat. Opnieuw: 'form follows function'. Dat geldt niet enkel voor de primaire keuze voor een bepaald format, bijvoorbeeld dat van een paneldiscussie, maar ook voor meer specifieke afspraken en regels binnen dat format, zoals "Elke spreker krijgt dezelfde spreektijd." of "Sprekers mogen enkel reageren op de moderator en niet op elkaar." ... Deze keuzes hebben een enorme invloed op de organisatie van het debat, het verloop en hoe het publiek alles beleeft. In extreme gevallen kunnen dergelijke keuzes en hoe strikt de moderator erop toeziet voor potentiële problemen zorgen. Zo kan een gesprek – ondanks dat het vormelijk en in titel als debat gepresenteerd wordt – soms bijna geen debat meer genoemd worden (zoals op de Trefdag23) of een debat kan net zo los verlopen dat derden uit het publiek zomaar kunnen tussenkomen (zoals in het Openingscollege politicologie ook een keer gebeurde).

Iedere keuze heeft uiteraard voor- en nadelen wat ervoor zorgt dat de 'perfecte debatvorm' onbestaande is. Werken met mensen is werken met onzekerheden. In die context dienen we alweer te verwijzen naar het belang van een goede moderator die in staat is om deze onzekerheden binnen de gekozen grenzen te houden.

Een opvallend verschil tussen de bijgewoonde debatten is bovendien dat er bij het Openingscollege wel interactie was met het publiek, waar dit op de Trefdag23 totaal ontbrak. Die interactie, bovenop de interactie tussen de deelnemers onderling, maakte het openingsdebat veel 'levendiger' en nodigde meer uit tot betrokkenheid van de toeschouwers. Het debat rond het thema 'digitale transformatie' op Trefdag23 had door het ontbreken van deze componenten meer weg van een lezing dan van een (vorm van) debat.

Groepsreflectie

We nemen uit de analyse van de formats, de debatten en de interviews al heel wat lessen mee om zelf een lessenkast uit te werken.

Een eerste opdracht voor ons is om de **uitgangspositie van onze taak te analyseren** zodat we de juiste keuzes maken bij de uitwerking van een debatformat in de volgende fase. Dit betreft zowel de door het vakdidactisch team vooropgestelde factoren (het toegewezen debatformat en leerlingen uit de derde graad secundair onderwijs als algemene doelgroep) als de factoren die wij als groep zelf mogen kiezen (de specifieke doelgroep, het onderwerp en de doelstelling van het debat).

Omdat het format waar we mee aan de slag gaan op voorhand zal vastliggen, zullen we voor deze groepstaak enigszins omgekeerd te werk moeten gaan. Het is daarom des te belangrijker voor ons om juist in te inschatten wat op basis van dat format een **realistisch en gepast doel** van het debat kan zijn, ook met inachtneming van de geselecteerde doelgroep (de finaliteit, de richting, het leerjaar en mogelijks zelfs een specifiek vak).

We dienen daarenboven zeker een **duidelijke structuur aan te reiken** aan de leerkracht, alsook heldere instructies uit te werken voor de leerlingen. Los van het feit dat dit de kern van de opdracht van deze groepstaak uitmaakt, blijkt uit onze analyses dat een goed uitgewerkte 'vormelijke kapstok' cruciaal is voor deelnemers maar zeker ook voor een moderator.

Inschatten wat de inhoudelijk vereiste voorkennis is opdat het debat zinvol zou zijn en of deze reeds verondersteld kan worden bij de gekozen doelgroep, is een ander element waar we aandacht voor moeten hebben. Indien die voorkennis niet met zekerheid of onvoldoende aanwezig is, zoeken we best een manier om die aan te bieden aan de leerlingen, dan wel om leerkrachten hier alert op te maken en hulpmiddelen aan te reiken om de leerlingen die te doen verwerven of aan te leren.

Ondanks deze stevige omkadering willen we wel **voldoende ruimte voorzien voor de eigen autonomie**, inbreng, spontaniteit en keuzes van de leerkracht. Beide aspecten sluiten elkaar volgens ons niet uit. Zelfs binnen een bepaald vak, een bepaalde richting, graad of finaliteit kunnen verschillende groepen leerlingen enorm van elkaar verschillen en het is uiteraard de leerkracht die uiteindelijk zijn/haar/hun klas het beste kent. Die leraar bevindt zich dan ook in de beste positie om de groep in te schatten wat voorkennis en vaardigheden betreft. Wij moeten bij het opstellen van ons pakket dus rekening houden met die diversiteit en niet één strikt vastgelegde set regels opstellen. Modulair en aanvullend denken lijkt een betere optie. Dit kan bijvoorbeeld door het beschrijven van enkele basisregels met daarnaast optionele

hulpmiddelen zoals 'strengere' suggesties voor 'probleemgroepen', bijkomende opdrachten of uitbreidingen voor klassen die snel mee zijn ... De leerkracht krijgt op deze manier zelf de verantwoordelijkheid en vrijheid om het niveau van zijn/haar/hun leerlingen in te schatten en om te kiezen wat hij/zij/die nodig vindt, terwijl tegelijkertijd een zekere 'kapstok' en richtlijnen beschikbaar zijn.

De grootste *takeaways* zijn kortom dat de vorm moet worden afgestemd op het doel en de context – of in ons geval omgekeerd. Ten tweede moet er voldoende begeleiding zijn om *debating* gestructureerd te kunnen inzetten, maar tevens genoeg vrijheid gelaten worden aan de hand van tools voor de leerkracht die hen toelaten toch een eigen invulling te geven aan die structuur.

Lesvoorbereiding voor een *debat op voeten*

1. ADMINISTRATIEVE RUBRIEK

- Naam van de student: Zarah Coens, Largo Vanderkelen (Sebastiaan Cielen)
- Educatieve Master: (Initiatie Vakdidactiek) Maatschappijwetenschappen
- Naam van de mentor / stageleider: Joke Bekaert
- Klas en studierichting: 3de graad – 2de leerjaar (6de jaar) – D-finaliteit
- Leervak: vakoverschrijdend
- Aantal leerlingen/studenten/cursisten: min. 5 lln (in functie van voldoende dynamiek) en max. 25 lln (in functie van voldoende overzichtelijkheid)

2. LESONDERWERP

(Europese, federale, Vlaamse, provinciale, lokale) verkiezingen.

Situering: als inleidende of uitleidende les (cf. infra: kaders 'eigen invulling') bij een lessenreeks over verkiezingen en politieke instellingen, bijvoorbeeld in het vak Sociale en Gedragwetenschappen, en in het bijzonder relevant in een verkiezingsjaar.

3. LEERPLANDOELSTELLINGEN + NUMMERS LEERPLAN

KOV   Leerplannummer: D/2023/13.758/xxx (Versie augustus 2023)

LPD 6. De leerlingen lichten de onderlinge verhouding toe tussen de wetgevende, rechterlijke en uitvoerende macht.

LPD 7. De leerlingen lichten toe hoe ze in een democratische rechtstaat als burgers kunnen participeren en via representatie deel kunnen uitmaken van de politieke besluitvorming.

LPD 8. De leerlingen analyseren politieke instituties en hun werking met inbegrip van interacties tussen het lokale, nationale en supranationale niveau.

LPD 9. De leerlingen lichten toe hoe globalisering de werking van de politiek beïnvloedt.

Gerelateerd aan volgend specifiek minimumdoel: SMD 15.01.01. *De leerlingen analyseren politieke instituties en hun werking met inbegrip van interacties tussen het lokale, nationale en supranationale niveau.*

GO! Onderwijs   Leerplannummer: Voorlopige versie dd. 27/11/2023

BV3_07.01. De leerlingen reflecteren over de betekenis, de principes en de werking van de democratische rechtsstaat en hun verantwoordelijkheid daarin. (Subdoelen: BV_07.01.01 t.e.m. BV_07.01.04)

Gerelateerd aan volgende sleutelcompetentie: Sleutelcompetentie 7. *Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven.*

EIGEN INVULLING

Deze lesvoorbereiding is perfect toepasbaar op andere thema's die gerelateerd zijn aan Sleutelcompetentie 7. *Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven.* Voorbeelden zijn: identiteit, diversiteit, mediawijsheid, maatschappelijke problemen ... Essentieel is wel dat het gaat om een onderwerp waar geen volledige eensgezindheid dan wel extreem gepolariseerde meningen over bestaan.

4. BEGINSITUATIE (van leerlingen/studenten/cursisten, leeromgeving ...)

Klasdynamiek: IIn worden verondersteld bij deze les (1) naar elkaar te luisteren en (2) actief deel te nemen. Indien de klasdynamiek dit niet toelaat, dient hier vooraf aandacht aan besteed te worden (cf. infra: richtlijnen voor de creatie van een veilig debatklimaat).

Praktisch: een voldoende grote ruimte voorzien van een whiteboard, stiften en bij voorkeur een projectiemogelijkheid en geluidsinfrastructuur (cf. infra: richtlijnen voor de ruimte).

Voorkennis: een open en constructieve houding, alsook basis *soft skills* zoals actief luisteren, het respectvol formuleren en beargumenteren van de eigen mening, enzovoort.

EIGEN INVULLING

In het geval van een inleidende les, is er geen inhoudelijke kennis van de IIn vereist. De les kan dan gezien worden als 'een onderzoek naar de beginkennis' en zal ook zo worden vormgegeven (cf. infra: kaders 'eigen invulling').

In het geval van een uitleidende les, wordt verondersteld dat de IIn naar aanleiding van eerdere lessen reeds over een basiskennis van verkiezingen beschikken.

5. LESDOELSTELLINGEN (LDS)

- a. De IIn kunnen een constructieve luisterhouding aannemen.
- b. De IIn kunnen op een constructieve wijze een mening formuleren over de bestaande politieke wetgeving met betrekking tot verkiezingen.
- c. De IIn kunnen expliciet reflecteren over hun eigen positie/verantwoordelijkheid in de verkiezingen (en in de politiek meer algemeen).
- d. De IIn kunnen hun mening beargumenteerd bijsturen aan de hand van aangereikte informatie.

Achterliggende metadoelen:

- Inhoudelijk niveau: IIn denken na over kieswetgeving, alsook over het belang van verkiezingen en participatie daaraan.
- (Inter)persoonlijk niveau: IIn kunnen begrip opbrengen voor diversiteit en afwijkende meningen (op klasniveau en idealiter ook daarbuiten), IIn ontwikkelen hun empathisch vermogen, enzovoort.

<u>I. Lesdoelstellingen</u>		<u>II. leer- en vormingsproces</u>			<u>III. Evaluatie</u> (per lesfase)
<u>Doelstellingen per lesfase (zie 2.1)</u>	<u>Timing</u>	<u>Leerinhouden</u>	<u>Leerlingactiviteiten en leerkrachtactiviteiten: didactische werkvormen en principes, organisatie- en groepeeringsvormen</u>	<u>Media</u>	
Motiverings- en probleemstellingsfase	'10	Concept 'Verkiezingen (2024)'	<p>Lkr overloopt kort het lesverloop: inhoudelijke intro over verkiezingen, opstellen van regels voor een veilig debatklimaat, eigenlijke debat, reflectie.</p> <p>Lkr toont video ('2.5) over 'Verkiezingen (2024)'.</p> <p>Lkr expliciteert de doelstellingen van de les t.a.v. de lln:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kennismaken met het topic 'verkiezingen', in het bijzonder vanwege de relevantie in 2024; - Een eigen mening leren (1) innemen, (2) formuleren en onderbouwen en (3) eventueel bijsturen op basis van de meningen van anderen. - Empathisch en respectvol omgaan met de meningen van anderen. <p>EIGEN INVULLING Indien deze les als uitleidende les wordt gegeven, kan voor alles wat inhoudelijke kennis/leerinhouden over verkiezingen betreft, verwezen worden naar de reeds gegeven lessen eerder in de lessenreeks. Het tonen van de video is in dit geval weliswaar optioneel.</p>	<p>Ppt_d2</p> <p>Ppt_d3</p> <p>Ppt_d4</p>	
LDS a	'10-'15	Regels voor een veilig debatklimaat	<p>Lkr introduceert: "Debatteren is niet eenvoudig. Denk maar eens aan een discussie die je hebt met ouders, vrienden ... Het is niet altijd gemakkelijk om gehoord te worden. Wat is volgens jullie belangrijk om wel en niet te doen?"</p> <p>Lkr deelt de klas in in groepjes van vier lln die elk worden voorzien van post-its. Lkr geeft lln de instructie om met schrijfgerei in de hand zodadelijk in die groepjes te gaan zitten en in gesprek te gaan over bij een debat essentiële regels: wat moet wel vs. wat</p>	<p>Post-its</p> <p>Ppt_d5-6</p>	<p>Volgende aspecten zijn een evaluatie-indicator voor de lkr:</p> <ul style="list-style-type: none"> *Lln geven zelf 'constructief luisteren' aan als een 'do!'. *Lln engageren zich om naar elkaar te luisteren.

		<p>mag niet. De groepjes schrijven die regels op de post-its en mogen die op het teken van de lkr op de juiste plaats op het bord (of A3-blad) hangen (“do!” vs. “don’t!”).</p> <p>lIn gaan in groepjes zitten en komen op zelfstandige basis en in interactie tot een aantal regels.</p> <p>SCENARIO-HULP Indien een groepje niet spontaan tot regels kan komen, kan extra ondersteund/gedifferentieerd worden door volgende vragen te stellen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - “Wat zijn mogelijke uitdagingen tijdens een debat?” - “Wat vind jij belangrijk wanneer je een mening deelt?” - “Wat doe je tijdens discussies om gehoord te worden?” - “Wat vind je vervelend in een debat met anderen?” <p>SCENARIO-HULP Indien essentiële regels niet door lIn zelf worden aangebracht, kan de lkr zelf een post-it toevoegen.</p> <p>RICHTLIJN (maar eigen invulling mogelijk) Essentiële regels</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elkaar niet onderbreken. - Reageren, maar de ander niet aanvallen (persoonlijke opinies, meningen en advies op de argumenten van anderen vermijden). - Een open, eerlijke en nieuwsgierige houding aannemen. - Invullen voor een ander vermijden. - Navragen bij onduidelijkheid. - Lange argumenten samenvatten. <p>lkr bespreekt kort klassikaal de belangrijkste regels op het bord.</p>	(A3-blad)	
--	--	--	-----------	--

LDS a-d	'30		<p>Lkr licht verloop van het debat toe t.a.v. de lln:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een stelling zal worden geprojecteerd. - lln nemen positie in, eerst in het midden van de ruimte (wat staat voor 'neutraal') en vervolgens naargelang de eigen mening (waarbij de ene kant van de ruimte staat voor 'helemaal niet akkoord' en de andere kant voor 'helemaal akkoord'). - Daarna volgt een toelichtingsronde. Indien iemand zich bedenkt, verplaatst die van positie (en kan er opnieuw toelichting gevraagd worden door de lkr of medelln). <p>lln begeven zich naar de ruimte waarin het debat zal plaatsvinden. Idealiter bereidde de lkr daar een visuele weergave van het spectrum voor (lijnen op de grond, projectie vooraan ...).</p> <p>SCENARIO-HULP</p> <ul style="list-style-type: none"> - In het beste geval: grote ruimte beschikbaar (speelplaats, sporthal) met projectiemogelijkheid. - In het tweede beste geval: klas ruim genoeg voor fysieke positionering en met projectiemogelijkheid beschikbaar; - In het derde beste geval: klas niet ruim genoeg voor fysieke positionering beschikbaar > lln nemen geen fysieke posities in maar delen mening aan de hand van een bordjes-opsteek-systeem (groen-oranje-rood). <p>Debatverloop:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. lln positioneren zich in lijn achter elkaar in het midden ('neutrale positie'). 2. Lkr formuleert een van de specifiekere stellingen onder de noemer 'verkiezingen', telkens geïntroduceerd door middel van beeldmateriaal (cartoon, quote, grafiek/cijfers ...). <p>RICHTLIJN (maar eigen invulling mogelijk) Stellingen *Mijn stem telt.</p>	<p>Ppt_d7</p> <p>Spectrumprojectie / plakband in ruimte</p> <p>(OF) Groen, oranje en rood bordje x aantal lln</p> <p>Ppt_d8-18</p>	<p>Volgende aspecten zijn een evaluatie-indicator voor de lkr:</p> <ul style="list-style-type: none"> *lln durven een mening te geven door een plaats in te nemen. *lln geven toelichting bij hun positie (waarbij blijkt dat ze nadenken over hun positie in de samenleving). *lln luisteren constructief naar andere meningen. *lln durven hun mening bij te sturen.
---------	-----	--	---	--	--

			<p>*De persoon met de meeste stemmen moet de 'leider' (premier/burgemeester) worden.</p> <p>*Zestien jaar is te jong om te stemmen.</p> <p>*Europa mag zeggenschap hebben in de Vlaamse politiek.</p> <p>*Ik stem zoals mijn ouders stemmen.</p> <p>*Ik voel mij vertegenwoordigd door een van de politieke partijen in Vlaanderen.</p> <p>*Politiek interesseert me als jongere.</p> <p>*De media moeten een neutralere rol hebben in de berichtgeving over verkiezingen.</p> <p>*Genderquota op kieslijsten zijn nodig.</p> <p>*Opkomstplicht is een goede zaak.</p> <p>*Het cordon sanitair is democratisch.</p> <p>3. Lln krijgen de tijd om zich (fysiek) te positioneren op het spectrum.</p> <p>4. Lln worden om toelichting gevraagd. Tijdens die toelichting mag iedereen die wil zich herpositioneren.</p> <p>RICHTLIJN (maar eigen invulling mogelijk)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lkr vraagt eerst wie vrijwillig wil toelichten. Lkr duidt daarna specifieke lln aan (met de bedoeling zeker iedereen aan bod te laten komen over de hele debatsessie, niet noodzakelijk per stelling). - Lkr vraagt in het bijzonder toelichting aan lln die zich herpositioneren. <p>AANDACHTSPUNTEN</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lkr bewaakt te allen tijde de vooropgestelde regels. Indien die geschonden worden, verwijst de lkr naar de post-its en de concrete vooropgestelde regels. <p>SCENARIO-HULP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Indien één lln een radicaal andere positie inneemt, vragen of hij/zij/die dit wil toelichten, zonder onderbreking door anderen. - Indien alle lln dezelfde positie innemen, kan (1) de lkr een tegenargument geven of (2) toelichting gevraagd worden aan lln waarbij dan mogelijks een redenering wordt gegeven die toch niet iedereen volgt. 		
--	--	--	--	--	--

			<p>EIGEN INVULLING Indien deze les als inleidende les wordt gegeven, wordt gedurende het debat nog niet diepgaand ingegaan op specifieke leerinhouden met betrekking tot verkiezingen. Begrippen en concepten die aan bod komen en bijkomende uitleg vereisen, kunnen door de lkr op bord worden genoteerd om in een volgende les mee aan de slag te gaan. Indien deze les als uitleidende les wordt gegeven, kan de lkr ervan uitgaan dat de lln reeds beschikken over de nodige kennis.</p> <p>5. Herneming voorgaande stappen met bij stap 1 doorschuifstelsel van de eerste vijf lln naar achteren in de rij.</p>		
Evaluatiefase LDS a-d	5'	Synthese 'debat op voeten'	<p>De lkr stelt volgende reflectieve vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wat heb je op inhoudelijk niveau geleerd dankzij dit debat? - Wat heb je op persoonlijk niveau geleerd dankzij dit debat? - Als je je positie/mening tijdens het debat hebt bijgesteld, wat heb je daar dan uit geleerd? <p>EIGEN INVULLING De lkr kan ervoor kiezen om de reflectie klassikaal te laten gebeuren of om de lln individueel een hand-out te laten invullen.</p>	Ppt_d19 (Hand-outs)	De reflectie kan gebruikt worden om latere lessen op af te stemmen.
<p>SCENARIO-HULP Indien een lesblok van meerdere uren beschikbaar is, kan de debatfase verlengd worden.</p>					

6. SCHEMA'S (bord, transparant, ...)

PowerPoint (Ppt)

7. OVERZICHT VAN BIJLAGEN (o.a. media)

PowerPoint (Ppt)

8. BRONNEN

Cielen, S., Coens, Z., & Vanderkelen, L. (2023). *Initiatie Vakdidactiek Maatschappijwetenschappen: Debating – Fase 1: vooronderzoek*. Universiteit Gent.

Defreyne, M., Delvaux, B. & Dumont, R. (2021). *Debagora: educatief hulpmiddel ter ondersteuning van politiek en debatten*. Jeunes et Enjeux Politiques. Geraadpleegd op 10 november 2023, van <https://www.parlement.brussels/debagora-een-nieuw-educatief-hulpmiddel-om-te-leren-over-politiek-te-leren-debatteren/?lang=nl>

Jubilee. (z.d.). *Jubilee - Spectrum* [YouTube-kanaal]. YouTube. Geraadpleegd op 20 februari 2024, van <https://www.youtube.com/playlist?list=PLBVNJo7nhINSaQvW3YclzZ6465EnL34CD>

VRT NWS. (2023, 29 december). *Ivan De Vadder: "Slaagt Vlaams Belang erin om mee te besturen op lokaal niveau?"* [Video]. YouTube. Geraadpleegd op 13 maart 2024, van <https://www.youtube.com/watch?v=F8wqoRxlazk>

Haers, W., Kinget, J., Lanszweert, V., & Weltens, K. (2023). *Antropia 5: Sociale wetenschappen & gedragswetenschappen*. Plantyn.

Reflectieverslag uittestmoment

Het uittestmoment was een goede gelegenheid om enkele nog onzekere kwesties uit de eerste versie van de lesvoorbereiding uit te testen. Onze voornaamste twijfels betroffen de voorziene timing voor het voorleggen van de stellingen, alsook de mate waarin het wenselijk zou zijn om gedurende het debat in te gaan op leerinhouden die betrekking hebben op verkiezingen. We stelden onze lesvoorbereiding immers initieel op voor een les bedoeld als inleiding op een lessenreeks over 'verkiezingen' en wilden nagaan in welke mate dit een geschikte keuze was. Zeker aangezien de stellingen (intentioneel) zodanig geformuleerd werden dat het mogelijk is voor de leerlingen om er zelf een specifiekere invulling aan te geven, leek het ons belangrijk na te gaan waartoe dit ons op inhoudelijk niveau van leerinhouden zou leiden.

Tijdens het uittestmoment werd vooreerst het belang van een van onze voorziene aanbevelingen in de lesvoorbereiding bevestigd; er werd als snel duidelijk dat de klasopstelling idealiter voor aanvang van de les wordt klaargezet om tijd te besparen en om ervoor te zorgen dat de leerlingen niet onnodig worden afgeleid.

Met betrekking tot de timing ondervonden we een vlot verloop². Hierbij moet wel de opmerking worden gemaakt dat de leerlingen in dit geval onze collega-studenten waren en zij, hoewel zich inlevend in de rol van leerlingen uit het secundair, op een vrij geavanceerd niveau deelnamen aan het debat. Ze stelden veel doorvragen en hadden een bovengemiddelde kennis over de thema's die in de stellingen aan bod kwamen. Dit maakte dat we telkens diepgaand zijn ingegaan op elke stelling, maar over het algemeen weinig stellingen hebben kunnen behandelen. Bovendien heeft dit ertoe geleid dat gedurende het debat veel aandacht ging naar het toelichten en nuanceren van begrippen en concepten. Ondanks dat zo'n diepgaande inhoudelijke uitweidingen initieel niet echt voorzien waren, beschikten we als student-leerkrachten gelukkig over voldoende kennis van de leerinhouden om hierop in te spelen.

Hierop reflecterend betwijfelen we dat dergelijke uitweidingen (in dezelfde mate) zullen voorvallen in een derde graad doorstroomfinaliteit. We zijn ons echter bewust van het feit dat het mogelijk is dat het debat op voeten op een 'zijspoor' geraakt en uitmondt in een discussie rond begrippen. Hier werd eveneens op gewezen door onze begeleidster Anke Ingels – waarvoor dank. Om aan deze feedback tegemoet te komen, beslisten we om onze lesvoorbereiding aan te vullen met de mogelijkheid voor de leerkracht om te bepalen of hij/zij/die het debat gebruikt als een inleidende dan wel uitleidende les. Daarnaast voegden we voor elke keuze ook een explicitering van de implicaties toe doorheen de lesvoorbereiding. In essentie raden we de leerkracht aan om bij de keuze om deze activerende werkvorm te

---

² Er kwamen niet zodanig veel stellingen aan bod, maar naar ons aanvoelen is dit geen probleem aangezien het bereiken van het doel van de les er niet door wordt verhinderd. Zolang de behandeling van de stellingen 'kwalitatief' verloopt, i.e. volgens de doelstellingen, is de kwantiteit slechts van bijkomend belang.

gebruiken als inleiding, te wachten met het uitgebreid toelichten van door de leerlingen als moeilijk gepercipieerde begrippen en concepten. Indien de leerkracht er echter voor kiest om het *debat op voeten* als uitleiding te organiseren, zouden er zich normaal gezien geen kennisgerelateerde moeilijkheden meer mogen voordoen. Een update van hoe de motiverings- en probleemstellingsfase eruitziet naargelang die keuze, werd eveneens doorgevoerd in de opstap naar een finale versie van de lesvoorbereiding. Tot slot lijkt het ons, ongeacht het moment waarop deze lesvoorbereiding in de lessenreeks wordt ingezet, zinvol om als leerkracht proactief een begrippenlijst op te stellen wmet concepten waarvan men denkt dat ze mogelijks zullen worden geïntroduceerd tijdens het debat. Op die manier is de leerkracht in staat hier tijdens het eigenlijke debat goed op in te spelen, moet er niet onnodig bij worden stilgestaan en wordt de *flow* van het debat niet onderbroken.

Bijlage: individuele analyses

Hieronder volgen onze individuele analyses. Uiteraard leverden de vergelijkende analyses ook bijkomende inzichten op over de afzonderlijke delen die daar niet noodzakelijk letterlijk in neergeschreven waren. We hebben er bewust voor gekozen om onze individuele analyses niet retroactief aan te passen omdat we denken op deze manier meer transparantie te voorzien in onze leer- en denkprocessen.

DEEL I: ZARAH COENS

Format debat op voeten

In functie van het eerste deel van het vooronderzoek van de jaartaak *debating* analyseerde in het format *debat op voeten*. Deze vorm van *debating* kan op twee manieren georganiseerd worden en neemt gebruikelijk een dertigtal minuten in beslag. Bij de eerste aanpak nemen alle deelnemers in het begin van het debat een 'neutrale positie' in op één verticale lijn in het midden van de ruimte. Daarna wordt telkens een stelling geprojecteerd waarover elke deelnemer even kan nadenken. Vervolgens telt de moderator af van drie naar nul waarna elke leerling een nieuwe positie in de ruimte inneemt. Daarbij staat de rechterkant van de ruimte voor 'Ik ben het helemaal eens.', de linkerkant van de ruimte voor 'Ik ben het helemaal oneens.' en alles daartussenin voor een mening daartussenin. Nadat elke deelnemer een positie heeft ingenomen, wordt de vraag gesteld of iemand zijn/haar/hun mening wil toelichten. Er is tijd om als reactie daarop eventueel van positie te veranderen. Uiteindelijk keren alle deelnemers terug naar de 'neutrale positie' op één lijn en komt een volgende stelling aan bod. Van groot belang is tot slot dat op het einde van het debat de deelnemers worden aangespoord tot nadenken over welke inzichten het debat hen heeft opgeleverd (welke argumenten vonden ze het beste, wat hebben ze geleerd over het thema, wat hebben ze geleerd over zichzelf ...). Het antwoord kan door de deelnemers worden neergeschreven en ingeleverd of klassikaal besproken.

Link met Debagora module 2 *De vooroordelen over een debatvraag verzamelen* – aanknopingspunt 1 *Een dynamisch debat leiden* – titel *Vragen stellen over uw houding*

Tijdens een debat is het bijzonder belangrijk om uw houding in vraag te stellen. (...) We kunnen onszelf ook achteraf in vraag stellen en onze gedachtegang evalueren: eerst dacht ik dit, maar nu heb ik een genuanceerder oordeel dankzij het argument van die persoon. (...) Wat heb ik van deze discussie geleerd? Heb ik geleerd om afstand te nemen van een diepgewortelde overtuiging die misschien toch niet klopt? Heb ik geleerd mijn mening te nuanceren, een argument te herzien of te verfijnen?

Een tweede aanpak, ook de *dynamische dialoog* genoemd, verloopt als volgt: alle deelnemers vormen een grote cirkel, iemand start het gesprek door een stap vooruit te zetten en anderen kunnen daarmee instemmen, iets toevoegen of dit afwijzen door een andere plaats in de ruimte in te nemen. Indien een deelnemer het met geen enkele mening eens is, neemt die een vrije plaats in de ruimte in. De rol van de moderator is hierbij belangrijk: hij/zij/die gaat steeds

naast de deelnemer staan die zijn/haar/hun mening uit en haalt indien nodig verwarrende communicatie uit de bijdrage door die te parafraseren. Deelnemers kunnen daarna van mening veranderen en hun positie in de ruimte wijzigen. Het gesprek loopt uiteindelijk af wanneer er een beslissing is afgetekend, het gesprek compleet voelt of de groepsdynamiek een verdere dynamische dialoog niet toestaat.

Link met Debagora module 1 *Een democratisch kader voor het debat creëren* – aanknopingspunt 1 *Enkele richtlijnen voor het in goede banen leiden van een debat*

Neem een neutrale en gematigde houding aan bij het bemiddelen. Kies geen partij voor een bepaalde positie in de discussie. Geef iedereen de kans om te spreken, zorg dat de deelnemers naar elkaars mening luisteren. Toon appreciatie voor elke tussenkomst (...). Herformuleer zo nu en dan wat zojuist gezegd is en lanceer dan een nieuwe vraag.

Link met Debagora module 2 *De vooroordelen over een debatvraag verzamelen* – aanknopingspunt 1 *Een dynamisch debat leiden* – titel *Herformuleren*

Herformuleren door een derde partij (een jongere of de gespreksanimateur) helpt om het emotionele karakter van meningsverschillen weg te nemen (...). Dat is normaal de taak van de bemiddelaar bij een conflict. Door herformuleren kunnen personen die niet meer mee zijn in het debat opnieuw aanhaken of zich een duidelijker beeld van de uitwisselingen vormen.

Link met Debagora module 7 *Een mening mondeling verdedigen* – aanknopingspunt 1 *Enkele sleutels voor een goede bemiddeling* – titel *De uiteenzettingen samenvatten*

Een ervaren bemiddelaar moet in één of twee zinnen kunnen samenvatten wat er zojuist gezegd is, zonder iemands gedachten onjuist weer te geven. Dit doet hij na elke uiteenzetting en voordat een andere deelnemer het woord krijgt.

Link met Debagora module 7 *Een mening mondeling verdedigen* – aanknopingspunt 1 *Enkele sleutels voor een goede bemiddeling* – titel *Iedereen aan het woord laten*

Een goede bemiddelaar zorgt er niet alleen voor dat iedereen die het woord wil nemen daartoe de gelegenheid krijgt, maar ook dat personen die niet spontaan spreken het woord krijgen.

Deze laatste link met een module van Debagora illustreert meteen ook wat een van de voornaamste doelen van dit format is, namelijk verschillende meningen aan bod laten komen en ook diegene die minder of niets zeggen betrekken. Eventuele bestaande hiërarchieën binnen een groep kunnen via dit format doorbroken worden met als doel de inclusiviteit te verhogen en het empathisch vermogen tussen de deelnemers te stimuleren. Meer algemeen wordt ook beoogd deelnemers met verschillende visies, meningen en invalshoeken te laten kennismaken, ermee te leren omgaan en hen er een standpunt tegenover te doen innemen en verdedigen.

Net omwille van deze doelstellingen is dit format voornamelijk geschikt voor gevoelige onderwerpen waarover bovendien geen duidelijke polariteit in de groep bestaat. Topics kunnen racisme, genderongelijkheid en seksuele diversiteit zijn, alsook mediawijsheid bijvoorbeeld.

Bijgewoond debat Openingscollege politicologie 2023

Als tweede deel van het vooronderzoek van de jaartaak *debating* woonde ik het debat Openingscollege politicologie bij dat op 3 oktober 2023 georganiseerd werd door de vakgroep Politieke Wetenschappen aan de Universiteit Gent.

Het debat werd als volgt opgebouwd: eerst werd, na een korte (15') introductie van het onderwerp door de moderatoren, aan elk van de vier partijen een individuele vraag gesteld. Daarna introduceerden de moderatoren vier stellingen waarover telkens een kwartier gedebatteerd mocht worden (4x 15'). Tot slot was er tijd voorzien (30') voor vragen vanuit het publiek, die eventueel aangevuld werden met bijvragen van de moderatoren. Omwille van deze structuur zou beargumenteerd kunnen worden dat het format in de lijn ligt van een paneldiscussie waarbij een panel onderling en met het publiek in discussie gaat over vooraf vastgestelde onderwerpen, althans in de mate waarin politici als 'deskundigen' kunnen worden beschouwd.

Een goeie analyse van dit format kan volgens mij bekomen worden door dieper in te gaan op de rol van de moderatoren in dit format. Eerst en vooral spelen zij, gezien de afwezigheid van vaste intervallen aan spreekminuten, een belangrijke rol in het bepalen van de spreekvolgorde en -tijd van elke partij. Deze flexibele aanpak heeft voor- en nadelen. Enerzijds heeft elke partij zo steeds de kans om zijn/haar/hun hele verhaal te doen zonder te midden van zijn/haar/hun betoog onderbroken te worden. Ook is er ruimte om spontaan op elkaar te reageren in een niet-vastgelegde volgorde. Anderzijds garandeert dit format geen eerlijke verdeling van het aantal spreekminuten, waardoor bepaalde partijen bevoordeeld of benadeeld kunnen worden. De moderatoren hebben daarom een grote verantwoordelijkheid in het voorzien van gelijke spreekkansen voor partijen.

Een tweede belangrijke taak van de moderatoren is het coördineren van het verloop van het gesprek, onder andere door het stellen van bijvragen, door gericht naar een reactie van een andere partij te peilen, door actoren terug tot de kern van de zaak te doen komen ... Dit kan een debat absoluut ten goede komen in de vorm van een meer diepgaand gesprek over het centrale thema. Het mogelijke gevaar is dan wel dat de moderator het gesprek al dan niet bewust in een bepaalde richting kan sturen of beïnvloeden. Over het algemeen heeft de moderator in dit format een grote en belangrijke rol. Hieromtrent zou overigens beargumenteerd kunnen worden dat het de rollen van de partijen beperkt.

Een ander nadeel van dit format dat deels samenhangt met die coördinatie door de moderatoren, is het risico op door elkaar pratende partijen. Immers, indien de moderatoren niet genoeg of de partijen in te extreme mate assertief zijn, kan de moderator al snel de controle over de discussie verliezen wat het gesprek doet uitmonden in chaos.

Tot slot dient ook de rol van het publiek in de analyse van dit format opgenomen te worden. Interactie met het publiek tijdens het debat kan in sommige gevallen zorgen voor verrassende en interessante wendingen die opnieuw de diepgang van het gesprek bevorderen, maar tegelijkertijd kan het ook een sturende invloed hebben op het gesprek of de georganiseerde structuur van de discussie in gevaar brengen.

Interview Sofie C.

Om ten slotte mijn vooronderzoek te vervolledigen, nam ik een interview af met Sofie C., leerkracht in de sociologie en psychologie enerzijds, en de sociale en gedragswetenschappen anderzijds. Zij is momenteel actief in het secundair onderwijs en heeft ervaring met lesgeven in de A-stroom, en dan voornamelijk in de richting Humane Wetenschappen, evenals in de B-stroom.

Op dit moment zet zij *debating* in haar lessen vrijwel uitsluitend – maar wel heel vaak – in volgende vorm in: (onaangekondigd) wordt er over een onderwerp begonnen waarna de leerlingen gevraagd worden naar hun mening. Als leerkracht bereidt ze altijd enkele vragen voor, maar een groot deel van de discussie laat ze ook vooral organisch verlopen. Voor- en tegenstanders kunnen dan aan bod komen, leerlingen krijgen de kans om elkaars standpunten te vergelijken en aan te vullen ... Ze vindt het overigens logisch en aanvaardbaar dat bepaalde leerlingen met meer spreekdurf hierin de leiding nemen, maar probeert eveneens wel minstens alle leerlingen te betrekken door, nadat iemand een standpunt heeft meegedeeld, aan alle leerlingen de instructie te geven hun hand op te steken indien ze akkoord gaan en daarna eventueel specifiek aan één leerling toelichting te vragen. *Debating* in haar lessen inzetten in een andere, meer ‘georganiseerde’ vorm, zoals het organiseren van een vooraf aangekondigd debat dat bijvoorbeeld een volledig lesuur inneemt en/of waarbij de leerlingen specifieke rollen worden toegewezen of innemen (bijvoorbeeld van verschillende politieke partijen), deed Sofie in haar lessen tot nog toe nooit.

Het onderwerp waarover gediscussieerd wordt, is altijd vooraf bepaald op basis van de lesinhouden die ze wil aansnijden. ‘Crimineel gedrag’ is er daar één van. Meer specifiek gaat de discussie dan bijvoorbeeld over de vraag of de aard van crimineel gedrag *nature* of *nurture* is, of met *nature*-aspecten rekening gehouden moet worden bij uitspraken in de rechtbank, etc. Ook ‘migratie’ en ‘politiek’ zijn topics waarvoor Sofie al *debating*-formats inzette in haar lespraktijk.

Op de vraag waarom *debating* volgens haar zinvol is in de lespraktijk antwoordde Sofie dat het volgens haar de beste werkvorm is om een ‘aha-moment’ bij leerlingen te creëren. Wanneer leerlingen tot de conclusie “Zo had ik het nog niet bekeken ...” komen, heeft ze het gevoel dat ze als leerkracht in haar opzet geslaagd is. Om die reden lijkt het Sofie trouwens het beste – hoewel ook het meest uitdagend – om *debating* in te zetten voor onderwerpen waarover leerlingen al een eigen, uitgesproken mening hebben.

Hetgeen volgens Sofie essentieel is om in die opzet te slagen en tegelijkertijd ook de grootste *struggle* is die zij ervaart bij het inzetten van *debating* in haar lessen is om juist die vragen te stellen die de ideeën van de leerlingen *challenges*. Je hebt als leerkracht vaak veel in je hoofd

dat je erover zou willen zeggen, maar net op dat moment is het belangrijk om niet in een monoloog te vervallen. Deze uitdaging is volgens haar het grootst wanneer de hele klas min of meer dezelfde, overtuigde mening heeft. Concreet haalde Sofie bijvoorbeeld aan dat de dynamiek binnen klassen uit de A-stroom en richting Humane Wetenschappen, waarvoor geldt dat vaak niet iedereen op dezelfde lijn zit en de meesten zich over hun eigen standpunt durven uit te spreken, ervoor zorgt dat *debating* inzetten als leerkracht een minder moeilijke opgave is.

Het kunnen stellen van zo'n vragen die leerlingen doen twifelen of die hen op de paradoxen in hun redenering wijzen, is volgens Sofie iets wat je als leerkracht leert door ervaring op te doen. Een andere voorwaarde om dat goed te kunnen, is onder andere ook het zelf goed beheersen van de lesinhouden. Anderzijds deelde Sofie ook mee dat externe hulpmiddelen de leerkracht hierbij ook zouden kunnen helpen. Mocht er materiaal beschikbaar zijn waarin voorbeelden of handvaten worden aangereikt die informatie geven over hoe je over bepaalde topics het beste een debat kunt organiseren, welke concrete vragen je kunt stellen, welke rollen je leerlingen kunt toewijzen ... lijkt dat haar een ongetwijfeld zinvolle tool. Haar indruk is dat zo'n materiaal, althans zeker met betrekking tot de onderwerpen waar zij over doceert, nog weinig bestaat. Iets in de aard van het *EDUbox*-concept van de VRT lijkt haar een goede inspiratiebron daarvoor.

DEEL II: Largo Vanderkelen

Format speechen met drogreden

De bedoeling van het format is om leerlingen via oefening bekend te maken met drogreden en ze zo deze sneller/beter te doen herkennen als anderen ze gebruiken. De leerkracht verdeelt de klas in groepen van 4-5 leerlingen. Elke groep krijgt een stelling toegewezen en een drogreden. Het format voorziet een oplijsting van drogredenen waaruit gekozen kan worden en verwijst door naar een website waar inspiratie kan opgedaan worden voor mogelijke stellingen.

De leerlingen gaan in hun groep aan de slag om een speech van 1 minuut te schrijven over de stelling. De bedoeling van de opdracht is dat de leerlingen de toegewezen drogreden zo subtiel mogelijk in de speech verwerken, zodanig dat de andere leerlingen, die de speech aanhoren, het zo moeilijk mogelijk hebben om de drogreden uit de speech te halen. Het is dus de bedoeling van de andere leerlingen die naar de speech luisteren om correct de drogreden aan te duiden in de speech. Als alle groepjes geweest zijn, worden de drie beste speeches (en drogredenen) klassikaal besproken.

Het is de bedoeling om de leerlingen attent te maken op het gebruik van drogredenen in debatten, speechen en betogen van anderen en ervoor te zorgen dat zijzelf deze niet in hun opdrachten, speeches, schrijftaken, etc. verwerken.

De duur van de opdracht wordt niet gespecificeerd maar kan ingekort of verlengd worden afhankelijk van de grootte van de klasgroep en de tijd die de leerlingen nodig hebben om een speech te schrijven. Het zou mogelijk moeten zijn om de opdracht op 10 minuten te maken. De tijd die je moet uittrekken voor de speeches hangt af van de grootte van de klasgroep.

De moeilijkheidsgraad van de werkvorm hangt samen met de moeilijkheidsgraad van de stellingen die de leerkracht aan de leerlingen geeft. Afhankelijk van het leerjaar van de leerlingen (en hun interesses) kan er voor makkelijkere of moeilijkere thema's gekozen worden. Ook de duur van de speech en het aantal drogredenen dat erin verwerkt moet/kan worden kan aangepast worden. Het is met andere woorden een zeer flexibele werkvorm die inzetbaar is in verschillende leerjaren en voor verschillende onderwerpen.

Hieronder wordt een kort vergelijk gemaakt van de 'werken met drogredenen' werkvorm met de Debagora modules.

Module 1: Een democratisch kader voor het debat creëren

Binnen de werkvorm die behandeld is (*speechen met drogredenen*) is er weinig aandacht geweest voor het gezamenlijk bepalen van de regels voor een debat in de klas. De opdracht die bij de werkvorm zit is al zeer goed uitgewerkt en biedt een kader om deze opdracht toe te passen in de klas. Het is niet de bedoeling dat de leerlingen nog in debat gaan over de regels die bij de werkvorm horen. De inbreng/input van de leerlingen bij deze werkvorm is op het gebied van regels en concrete vormgeving dus vrij minimaal. Eventueel kan de leerkracht wel voorzien dat de leerlingen hun eigen stellingen aanbrengen of stellingen voor andere groepen uitschrijven. Er zijn wel mogelijkheden om te personaliseren.

Module 2: Een debatvraag naar voren brengen en formuleren

Afhankelijk van hoe de leerkracht besluit de werkvorm in te zetten is er meer of minder ruimte om de leerlingen zelf een debatvraag (stelling) naar voren te laten brengen. De werkvorm kan wel een opening zijn naar een klassikaal debat maar is dit, in zijn actuele vorm (zoals voorgesteld via de link), niet. Het woord 'debat' is dan ook slecht gekozen voor deze werkvorm aangezien het eerder een 'speech' is. Er wordt niet echt ruimte voorzien voor andere leerlingen om in debat te gaan over de stelling omdat dit niet het doel is van de opdracht. Zoals eerder gesteld kan de opdracht wel gemodificeerd worden waardoor het originele opzet behouden blijft maar uitgebreid wordt om aan de tekortkomingen tegemoet te komen.

Module 3: De vooroordelen over een debatvraag verzamelen

Ook deze module wordt niet opgenomen in de werkvorm omwille van dezelfde redenen als hierboven beschreven. In een aangepaste vorm kan er een soort 'voorgesprek' plaatsvinden over de aangebrachte stellingen. Het is niet de bedoeling van de werkvorm om een uitgebreid debat op te starten rond actuele/maatschappelijke thema's. Het directe doel van de werkvorm is om leerlingen attent te maken op het gebruik van drogredenen.

Module 4: Bronnen selecteren om argumenten te verzamelen

Deze module ligt aan de grondslag van de werkvorm. Het gaat in de werkvorm echter niet over het opzoeken en evalueren van bronnen, in tegendeel. De toeschouwende leerlingen moeten kritisch omspringen met de bron van de speech, namelijk een andere leerling. Ze weten bij voorbaat dat er een drogreden zal verwerkt zitten in de speech maar weten niet welke en in welke vorm. De leerlingen moeten dus ook hier aandachtig zijn voor de bron van informatie.

Zoals eerder gesteld is het de bedoeling van de werkvorm dat de leerlingen de kritische ingesteldheid mee nemen naar het dagelijkse leven en bijgevolg dus ook buiten de klas aan een bronanalyse doen.

Module 5: Argumenten analyseren om het debat te nuanceren en uit te diepen

De werkvorm gaat weldegelijk over het analyseren van argumenten (van andere studenten). Meer bepaald over het foutief gebruiken van argumenten (drogredenen). Het nuanceren van argumenten gaat echter regelrecht in tegen de opzet van de werkvorm. Nuance is niet (noodzakelijk) het opzet van de werkvorm. Al kan er wel een vorm worden uitgedacht waar de drogredenen minder sterk aanwezig zijn ten voordele van een meer genuanceerd debat maar zoals eerder al gezegd is dit niet echt het originele opzet van de werkvorm.

Module 6: De belanghebbende partijen van het debat identificeren en positioneren

Aangezien de werkvorm niet echt een debat is maar eerder een opeenvolging van speeches (tenminste in de originele vorm van de werkvorm) zijn er ook geen 'verschillende partijen'. De enige partij is de spreker en eventueel de leerlingen die luisteren maar in de originele vorm van de werkvorm hebben deze relatief weinig inbreng in het verloop van de opdracht.

Module 7: Mening mondeling verdedigen

Er is wel sprake van een mondelinge verdediging maar afhankelijk van wie de stellingen aanbrengt is het of je eigen mening of moet je een stelling verdedigen waar je misschien niet (volledig) achter staat. De leerlingen moeten zich wel aan de vormvereisten houden van de speech zoals die door de leerkracht of in onderling overleg zijn afgesproken. Gezien er geen directe tegenpartij is, is het moeilijk om rekening te houden met/te luisteren naar zijn/haar standpunten. Zoals reeds enkele keren aangehaald is de werkvorm zeer modificeerbaar waardoor ze ingezet kan worden in een (lichtelijk) aangepaste vorm om tegemoet te komen aan deze 'tekortkomingen'.

Module 8: Deelnemen aan een debat over maatschappelijke vraagstukken

De leerlingen verwerven inzicht in het gebruik van drogredenen en worden zich (hopelijk) bewust van het frequent gebruik ervan door derden. Afhankelijk van de aangereikte stellingen en/of thema's gaan de speeches over maatschappelijke vraagstukken. De werkvorm geeft expliciet als tip mee dat de stellingen vreemd mogen zijn. Dit zou het gebruik van drogredenen faciliteren. Het is dan ook duidelijk dat deze werkvorm niet gebruikt hoeft te worden voor maatschappelijk relevante thema's maar het heeft wel dat potentieel.

Bijgewoond debat Openingscollege politicologie 2023

Het debat vond plaats op 3/10/2023 in het auditorium Leon De Meyer van de Universiteit Gent in het kader van het vak Politicologie. Normaal gesproken in het format dat er één spreker wordt uitgenodigd (vaak een minister, minister-president of premier); Dit jaar was de format herwerkt en was het een debat tussen vier partijvoorzitters: Bart De Wever van de N-VA, Tom Van Grieken van Vlaams Belang, Conner Rousseau van Vooruit en Raoul Hedebouw van de

Partij Van De Arbeid. De voorzitters waren zo gekozen omdat ze aan de uiteinden van het politieke spectrum stonden. Vooruit en PVDA links. N-VA en Vlaams Belang rechts.

De moderatoren waren professor dr. Carl De Vos en professor dr. Nicolas Bouteuca. Het onderwerp van het debat was 'Hoe kunnen we de politiek redden?'. Het werd uitdrukkelijk door de moderatoren gezegd bij het begin van het debat dat het niet de bedoeling was om in te gaan op gevoerd beleid.

Het debat verliep volgens het principe dat de moderatoren een vraag stelden aan de groep of één specifieke gast waarna deze ca. 5 minuten de tijd had om daarop te antwoorden. De moderatoren konden daarna doorvragen, terugkoppelen naar een andere gast of reacties vanuit de andere gasten toelaten.

De moderatoren ondervonden nogal wat last om hun gasten onder controle te houden. Vaak vielen ze elkaar in de rede, lieten ze elkaar niet uitpraten of vielen ze elkaar aan in hun debat. Het was de rol van de moderator dan om de rust te bewaren in het gesprek. Omwille van de ervaringen van de gasten met het debat format was dit vaak niet makkelijk. Ze luisterden niet en/of bleven doorpraten terwijl de moderator het woord al aan iemand anders had gegeven. Een enkele keer werd er een vraag teruggekaatst naar de moderatoren maar deze hebben ze op vakkundige wijze kunnen afblokken. Het is namelijk niet de bedoeling dat de moderatoren de antwoorden gaan geven, zeker niet in een debat format.

De sterkte van een panelgesprek is dat er veel input kan opkomen. Het is een vrij losse vorm van debat waar er veel heen-en-weer gepraat kan worden. Deze elementen dragen er echter toe bij dat het voor de moderator moeilijker is om zijn/haar taak te vervullen. Een voordeel is wel dat de onderwerpen zich vaak spontaan aanbieden en dat de moderator niet snel zonder input komt te zitten. Ook hier schuilt echter een gevaar want zeker met geoefende deelnemers aan een debat bestaat de mogelijkheid dat ze het debat gaan sturen naar onderwerpen die hen beter liggen of beter uitkomen. De moderator moet erop toezien dat hij/zij het debat niet te rigide maakt maar tegelijkertijd een oog in het zeil houden dat het debat niet gedomineerd/gestuurd wordt door een van de deelnemers. De moderator heeft met andere een zeer belangrijke rol te spelen in deze debatvorm. Hij/zij moet genoeg kennis hebben om doorvragen te kunnen stellen op de antwoorden die de panelleden geven, hij/zij moet de tijd in het oog houden en hij/zij moet de rust trachten te bewaren tijdens de gesprekken. Het is niet verwonderlijk dat er twee moderatoren aanwezig waren op het openingsdebat. Zo konden ze elkaar ondersteunen in elk van deze taken.

Samengevat lijkt het forum van een groepsdebat uiterst aangewezen voor onderwerpen waar veel feedback uit de deelnemers wordt verwacht en waar de vorm en uitkomst vrij zijn. Het modereren van dergelijke debatten vraagt veel kennis van het onderwerp en minstens evenveel cognitieve flexibiliteit aangezien er snel nagedacht moet worden over de weg die het debat aan het uitgaan is en wat de participanten aan het zeggen zijn dit alles terwijl de uiteindelijke vraag niet uit het oog verloren mag worden.

De debatvorm is minder aangewezen als de moderator geen/weinig ervaring heeft met het onderwerp of modereren in het algemeen, er een transcriptie gemaakt moet worden van het debat, of wanneer het de bedoeling is dat het debat een vooraf vastgelegd parcours moet volgen.

Interview Annelies O.

In het kader van het vooronderzoek heb ik een interview afgenomen bij Annelies O., leerkracht sociale- en gedragswetenschappen in het 5e middelbaar Humane Wetenschappen en leerkracht geschiedenis in het 4e middelbaar. Ze staat al 12 jaar in het onderwijs. Eerst lange tijd in Brussel en sinds kort geeft ze les in Sint-Niklaas. Ze heeft quasi uitsluitend lesgegeven binnen ASO: doorstroomfinaliteit.

Ze ziet *debating* als een essentiële *skill* voor jongeren met het oog op het latere leven buiten het secundaire onderwijs.

De leerkracht geeft aan dat er gebruik wordt gemaakt van debat in de klas maar dat dit vooral op een ongestructureerde manier gebeurt rond actuele thema's waarbij de leerkracht ondervindt wat er zoal leeft bij de leerlingen. Striktere formats zoals echt 'parlement debat' worden veel minder gebruikt. Het format is veeleer ongestructureerd, soms gekaderd aan een onderwerp in de les en spontaan (wanneer de nood zich aanbiedt).

De leerkracht geeft bij gevolg geen teksten of dergelijke mee aan de leerlingen die ze moeten doornemen voordat ze kunnen deelnemen aan het debat. De leerlingen nemen deel aan het debat met quasi dezelfde voorkennis. Al merkt de leerkracht ook dat sommige leerlingen over meer voorkennis beschikken betreffende sommige thema's dan klasgenoten. De leerkracht tracht er in de debatten voor te zorgen dat ze niet gedomineerd worden door de kinderen die verbaal sterker zijn en/of meer weten.

Een doel dat de leerkracht probeert te bereiken aan de hand van deze 'spontane debatten' is leerlingen te laten stil staan waarom ze iets denken. Met ander woorden reflecteren op hun antwoorden en antwoorden leren onderbouwen. Bijkomend tracht ze via dit format leerlingen in contact te brengen met andere meningen.

De leerkracht geeft aan dat ze het belang van debat inziet met het oog op het afleveren van verantwoordelijke en kritische burgers.

De tijd die eraan gespendeerd wordt is afhankelijk van het onderwerp en de klasgroep alsook de ruimte die ervoor vrijgemaakt kan worden binnen een les. Zelf geeft ze aan dat de vorm de functie volgt. Wanneer ze ervaart dat de klasgroep nog niet uitgepraat kan het gesprek iets langer voortgezet worden. Hierbij houdt ze wel steeds rekening met de tijd die nog over is voor de rest van de les. Het hoogste doel van debatteren in klascontext is volgens de leerkracht interesse losweken in kinderen en het stimuleren van 'Eureka-momenten'.

De grootste uitdagingen doen zich voor als de klas niet weinig voeling toont met een onderwerp. Op zulke momenten kan een klasdebat aanvoelen als een overhoring en is er het

bijkomende risico om leerlingen bang te maken op vrijuit te spreken. Het is soms een dunne lijn tussen de input vanuit de leerlingen laten komen en stimulerende vragen stellen waar de leerlingen op kunnen inspikken.

Voor de leerkracht is het bovenal belangrijk dat een aangereikt format vooral genoeg vrijheid laat aan de leerkracht zelf. Hij/zij/ die heeft namelijk de meeste ervaring met de klas en kent deze kinderen het beste: hoe ze kunnen reageren, wie er stil is of juist niet, wie welke interesses heeft etc.

DEEL III: Sebastiaan Cielen

Format *freeze & go*

Binnen het kader van het vooronderzoek bekijk ik hier de debatvorm *freeze & go*. Dit format werd ontwikkeld door de Stichting Nederlands Debat Instituut (schooldebatteren.nl) en wordt onder meer gebruikt binnen competitieve debattoernooien in het Nederlandse onderwijs.

Freeze & go is een zeer gestructureerd format dat ontstaan is vanuit een combinatie van het zogenaamde Lagerhuisdebat en korte speeches. In die Lagerhuisdebatvorm wordt de klas (ook fysiek) opgesplitst in voor- en tegenstanders van een stelling. Vervolgens laat een debatleider beide groepen redelijk vrij discussiëren via beurtelings aanduiding van een spreker. Hieruit neemt het *freeze & go*-format verschillende kenmerken over. Hier is er ook sprake van twee ploegen, enerzijds voor- en anderzijds tegenstanders, maar deze ploegen worden wel beperkt tot 5 per kant, waaronder telkens ook een aanvoerder. In de middenfase van het F&G-format wordt er ook vrij gediscussieerd (opnieuw onder sturing van een begeleider) zoals in de Lagerhuisdebat. Daarnaast start en eindigt de F&G-vorm telkens met een ronde korte speeches. Bij F&G in competitie wordt er met een echte jury gewerkt die de prestaties beoordeelt. Bij gebruik van F&G in de klas treedt de rest van de klas dus als jury op en de leerkracht als debatleider.

De (competitieve) debatvorm *freeze & go* bestaat uit 4 fases, iedere met een eigen vorm en doel. In de documentatie van de Stichting Nederlands Debat Instituut wordt het verloop duidelijk schematisch weergegeven als volgt:

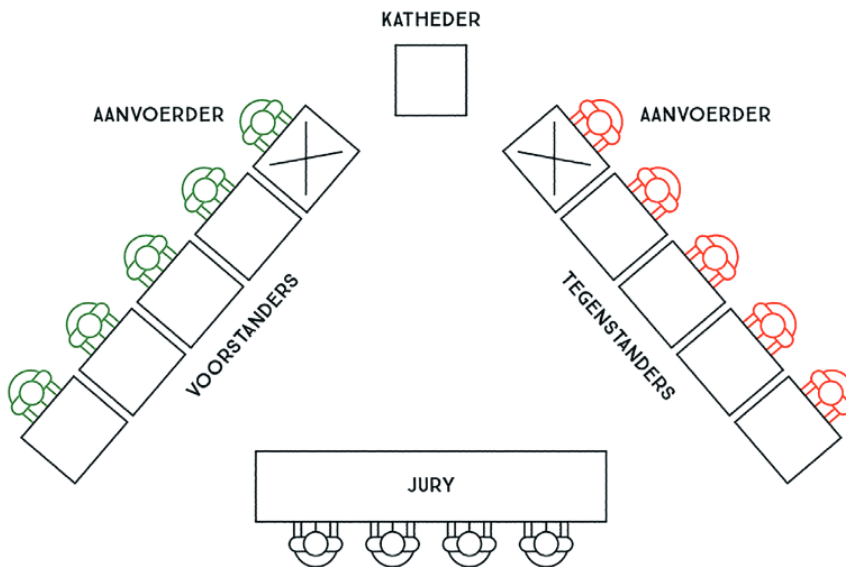
Fase	Spreker(s)	Duur	Taak
Openingspeech	Aanvoerder voorstanders	2'	Stelling toelichten + (3) argumenten pro uitleggen
	Aanvoerder tegenstanders	2'	(3) argumenten contra uitleggen
Open debat (cf Lagerhuisdebat)	Alle sprekers (gaan staan om woord te vragen, spreken op aangeven debatleider)	6'	Reageren op elkaar en eigen argumenten versterken

Freeze!	Ploeg per ploeg onderling	1'30"	Vorbereiden op eindspeech
Eindspeech	1 spreker tegenstanders (niet de aanvoerder)	2'	Eindspeech contra met benadrukking belangrijkste meningsverschillen en waarom contra meeste gelijk heeft
	1 spreker voorstanders (niet de aanvoerder)	2'	Eindspeech pro met benadrukking belangrijkste meningsverschillen en waarom pro meeste gelijk heeft

Tabel verloop uit documentatie van de Stichting Nederlands Debat Instituut

Niet enkel de fases, timing en spelregels van het *freeze & go*-debat liggen vast, zelfs de opstelling (zie figuur) en de beoordelingscriteria voor de jury (zie tabel hieronder).

Figuur opstelling uit documentatie van de Stichting Nederlands Debat Instituut

presentatie	<p>Ogen: kijkt de debater naar de jury en het publiek?</p> <p>Stem: zijn tempo, volume en intonatie passend en overtuigend?</p> <p>Houding: staat de debater stevig en maakt hij/zij ondersteunende handgebaren?</p> <p>Be the argument: gelooft de debater zelf in wat hij/zij zegt?</p>
--------------------	---

argumenten	<p>Argumenteren: legt de debater het argument goed uit en geeft hij/zij er voorbeelden bij?</p> <p>Structureren: brengt de debater structuur aan in zijn/haar verhaal?</p> <p>Luisteren: luistert de debater goed naar wat zijn/haar tegenstanders én teamgenoten zeggen?</p> <p>Reageren: reageert de debater goed op de tegenpartij?</p>
teamwork	<p>Participatie: komen alle leerlingen van het team aan het woord?</p> <p>Ondersteuning: helpen de teamleden elkaar?</p> <p>Aansluiting: sluiten de verschillende fases (openingspeech, open debat en eindspeech) op elkaar aan? Komen argumenten uit de openingspeech terug in het open debat en de eindspeech?</p>

Tabel beoordelingscriteria uit documentatie van de Stichting Nederlands Debat Instituut

Het staat uiteraard de organisator van het debat vrij om stellingen aan te brengen, maar Stichting Nederlands Debat Instituut biedt op hun site schooldebatteren.nl ook meer dan 400 stellingen aan, gesorteerd op onderwerp en moeilijkheidsgraad. Er wordt ook bij vermeld dat deze stellingen zeker gebalanceerd zijn en er dus voldoende argumenten voor als tegen te bedenken zijn.

Dat laatste leidt ook meteen naar een belangrijk kenmerk (en volgens mij ook belangrijk nadeel) van *freeze & go*: het is 'debatteren als sport' waarbij beide ploegen een eerlijke kans moeten krijgen om hun kant te verdedigen. De stelling moet dus gebalanceerd genoeg zijn. Wat deze stelling inhoudelijk is en/of welke kant je verdedigt, is in feite totaal onbelangrijk, behalve misschien praktisch voor het gemak om argumenten te vinden. Dit komt verder ook terug als we het format overlopen aan de hand van de debagora-modules.

F&G is sportdebatteren zoals vooral veel voorkomt in Angelsaksische onderwijssystemen. Het is een vrij snel format (+/- 15 minuten) om in ploeg je retorisch kunnen te bewijzen. Inhoud is ondergeschikt en dient in feite enkel als speelveld/bal voor een retorisch potje voetbal.

Module 1: democratisch kader

Aan de ene kant zou je kunnen argumenteren dat er een veilig kader gecreëerd wordt binnen F&G omdat er duidelijke spelregels afgesproken worden, omdat samenwerking gestimuleerd wordt, niet dezelfde persoon begin- en slotspeech mag geven en een begeleider dit alles in de gaten houdt en stuurt.

Maar anderzijds is dit totaal geen veilige omgeving. Er wordt al van in de opzet een competitief doel vooropgesteld. Iedere bijdrage wordt beoordeeld en zelfs als er geen officiële jury

aanwezig is, worden de toehoorders aangesteld om de sprekers te evalueren en een uiteindelijke winnaar te selecteren. Vrijuit spreken wordt dus, zeker voor iemand die niet makkelijk spontaan een mening poneert, niet gepromoot.

Er is ook onmiddellijk een hiërarchie aanwezig door een aanvoerder aan te stellen. Verder vallen er – zoals bij alle ploegensporten – ook leerlingen uit de boot die niet geselecteerd worden of die tegen de zin van hun ploeggenoten ‘moeten’ meedoen.

Ondanks alle regels die bij F&G opgesteld zijn, worden er echter zo goed als geen afspraken gemaakt over de vorm of de inhoud van de argumenten. Er wordt geen aandacht besteed aan de risico's van (competitief) argumenteren. Net door de nadruk om (bijvoorbeeld in het stuk open debat) op elkaars argumenten in te pikken, deze te weerleggen en te winnen zou er mogelijk hard, toxisch of op de persoon geargumenteed kunnen worden.

Hier ligt dus een grote verantwoordelijkheid bij de begeleider om vooraf zeer duidelijke afspraken te maken en de risico's met de deelnemers te bespreken.

Module 2: debatvraag formuleren

Zoals we bij de algemene bespreking al aangaven zien we heel wat problemen bij de selectie van het onderwerp bij F&G. Het gaat hier niet eens om een debat**vraag** want er is geen ambitie om een antwoord te formuleren. Het doet er zelfs niet toe wat de spreker zelf denkt, zolang hij maar geloofwaardig overkomt.

F&G gooit een stelling in de groep omdat er iets nodig is om het oneens over te zijn, niet omdat de stelling maatschappelijk belang dient. Het is belangrijker dat er voldoende argumenten pro en contra te vinden zijn, dan of de IIn (of leerkracht) geïnteresseerd is in het onderwerp.

Module 3: vooroordelen verzamelen

Het format F&G spreekt zeer beperkt over de voorafgaande voorbereidingstijd, enkel over de spelregels tijdens de ‘match’. Het is dus niet echt duidelijk welke aandacht er aan een open geest en/of vooroordelen besteed wordt, behalve misschien vanuit het oogpunt om niet in evidente en makkelijk te weerleggen valkuilen te trappen met niet-ondersteunde argumenten.

Het helpt uiteraard wel om de stelling op voorhand al vanuit het andere perspectief te bekijken. Niet omdat je de ander zou willen leren begrijpen, maar wel om argumenten te voorspellen en een antwoord voor te bereiden.

Het doel van F&G is niet begrip verwerven of een oplossing vinden maar om te winnen. Een open geest is daarbij eerder een nadeel dat je doet twijfelen... en 1'30" is al zo weinig tijd om te overleggen.

Module 4: bronnen selecteren

Ook hier geldt de kritiek bij de vorige module. Het is bij F&G niet de bedoeling om echt meer te leren over een vraag, het is de bedoeling om – ongeacht de stelling en je positie – je gelijk

te halen. Uiteraard is daarbij het gebruik van bronnen nodig om argumenten te vinden en te staven. Helaas worden deze minder op wetenschappelijke waarde beoordeeld maar op retorische kracht. Een retorisch snel te formuleren en moeilijk te weerleggen argument is dan belangrijker dan een genuanceerd correcter beeld dat niet in een simpele slogan te vatten valt.

Module 5: debat nuanceren en uitdiepen

Ik betwijfel of het nog nodig is te herhalen, maar F&G is daar niet in geïnteresseerd. De zes minuten open debat (en de overlegminuut-en-een-half) dienen niet om het eigen idee desnoods bij te sturen maar om de zwaktes in de redenering van de ander uit te buiten. Dit is het tegenovergestelde van nuancering, F&G is retorische loopgravenoorlog.

Module 6: belanghebbers identificeren en positioneren

De tegenpartij is de andere ploeg, niet het andere idee. De tos had anders kunnen zijn, de standpunten omgekeerd maar de tegenstander bleef dezelfde. De stelling is de bal in het spel en als beide ploegen in het voetbal na de rust van kant wisselen blijft die bal even neutraal. En de supporters blijven trouw aan de ploeg, niet aan de kant van het veld.

Tenzij je connectie met een belanghebbende kan uitspelen als argument in het spel, is die totaal oninteressant voor F&G.

Module 7: een mening mondeling verdedigen

Hier draait het om bij F&G. En dan niet om jouw mening, maar om 'een' als in 'eender welke' mening kunnen verdedigen. Dat maakt voor mij van F&G een retorisch spel en geen debatvorm.

Omdat de spelregels zo sterk vastgelegd zijn binnen het format moeten jongeren ook bepaalde dingen niet zelf leren inschatten. Zo is er bijvoorbeeld spreekverbod tenzij op aangeven van de debatleider, wat de verantwoordelijkheid om iedereen aan het woord te laten komen enkel bij die leider legt. Hetzelfde wat betreft de strikte timing van ieder stuk. Enkel wat de verdeling van de rollen aangaat is er bij de deelnemers meer denkwerk nodig. Het gaat hier echter niet om deze rollen goed in te vullen voor het debat zelf, maar voor de sterkte van de eigen ploeg: zorgen dat de beste spits vooraan speelt...

F&G focust zich bijna volledig op tegenspraak: ik ben het oneens met de tegenstander en ik moet gelijk krijgen...wat in het hele Debagora-document van 127 pagina's ongeveer 1,25 pagina's beslaat (<1%).

Module 8: Deelnemen aan een debat over maatschappelijke vraagstukken

Als een F&G-debat aansluit bij een maatschappelijk vraagstuk, zal dat bijna eerder toevallig komen. "Dat onderwerp hadden we nog niet gebruikt," is een belangrijkere selectiereden dan actualiteit.

Het lijkt me moeilijk in te denken dat een F&G-debat de maatschappij gaat helpen beïnvloeden. In het ‘beste’ geval kan misschien een andere maatschappelijke speler een goed geformuleerd argument nakauwen. Retorisch leentjebuurt spelen.

Het debat eindigt met het uitreiken van de prijs en de echte standpunten doen er niet toe...

Kortom

Op pagina 107 van Debagora staat in feite in twee korte paragrafen samengevat wat er fout loopt in *freeze & go*:

“Een debat hoeft geen strijd of conflict te zijn, in tegenstelling tot wat televisiedebatten of de tegenstrijdige meningen van de politieke spelers ons willen doen geloven. Een debat is veeleer een open uitwisseling van ideeën, meningen en argumenten. Het is niet de bedoeling om tegen onze gesprekspartner in te gaan, hoewel we verschillende ideeën, uiteenlopende meningen en tegenstrijdige argumenten hebben.

Het doel van een debat is om onze kennis te verrijken en/of tot een besluit te komen, door consensus of na stemming. Het kan positief uitpakken om onze gesprekspartner te domineren tijdens een debat (kijk maar naar de politiek). Dit is echter niet bevorderlijk voor de reflectie: niemand komt uit het debat met meer kennis, heel vaak geldt zelfs het omgekeerde.”

Bijgewoond debat EU-debat Trefdag23

Door omstandigheden heb ik niet in persoon het debat kunnen bijwonen, maar enkel de videocaptatie kunnen bekijken. Ik bespreek hier het EU-debat op de Trefdag23 van Vlaanderen Digitaal (26/10/2023). Het debat werd in het Engels gevoerd en duurde ongeveer 40 minuten en is integraal online te herbekijken via

<https://www.vlaanderen.be/digitaal-vlaanderen/nieuwsberichten/we-cannot-afford-to-lose-this-battle-het-eu-debat-op-de-trefdag-zet-de-meningen-op-scherp>

Deelnemers aan het debat waren vier belangrijke opiniemakers rond de digitale transformatie: Peter Hinssen (ondernemer, raadgever en auteur), Denny Wong (Business Designer, Gaia-X Finland Hub – coordinated by Sitra), Bert Verdonck (CEO, Luxembourg National Data Service) en Andrea Halmos (Deputy Head of Unit, DG DIGIT, European Commission). Gastheren waren Tim Verheyden (journalist VRT) en Raf Buyle (Digitaal Vlaanderen) en als slotspreker kwam Björn De Vidts (transitiemanager athumi) aan het woord.

Na een korte inleiding door Verheyden (2’) was het woord aan Peter Hinssen, tien minuten lang solo op het podium met een uitgewerkte presentatie. Deze keynote schetste het kader, de context om de stellingen later in het debat te begrijpen als publiek. Dit leek bij sterk technologisch onderwerpen als cloudcomputing, AI, LLM (large language models), datakolonialisme etc zeker niet overbodig om het debat open te stellen voor een groter publiek.

Om dit Engelstalig debat ook ruimer toegankelijk te maken wees Tim Verheyden ook op de simultane Nederlandstalige ondertiteling in de zaal... die door AI gegenereerd werd, wat dan weer aansloot bij het thema. Deze was online niet voldoende te volgen om in te schatten of het ook echt een meerwaarde dan wel een afleiding opleverde.

Als volgende mocht Denny Wong gedurende 5 minuten verder uitleg geven over de steeds toenemende versnelling van de technologische (r)evoluties en de (verschuivende) globale (data-)economische (on)evenwichten.

Na deze twee keynotes mochten de andere deelnemers aan het debat ook op het podium. Tim Verheyden kreeg ook een mede-host Raf Buyle. Buyle en Verheyden namen plaats aan linkerkant van de rij stoelen met de deelnemers van het debat.

Het debat was gestructureerd rond drie stellingen die achtereenvolgens besproken werden. De eerste stelling werd aangebracht door Hinssen: *“De EU-regulering remt innovatie af.”* De tweede stelling kwam van moderator Buyle: *“Europa is waardegedreven en beschermt de rechten van haar inwoners, dat is de voedingsbodem voor een nieuwe digitale renaissance.”* Tim Verheyden mocht de derde stelling rond AI opwerpen: *“Hoe bouwen we ethische grenzen voor AI. Wat moet de houding van Europa zijn?”*

Beide moderatoren werkten in tandem als een soort duo-presentatoren in een tv-programma door om beurten een vraag te stellen. Hun vragen waren zeer gedetailleerd, vooraf opgesteld en werden gericht aan specifieke (vooraf gekozen) deelnemers gesteld. Per vraag kwam enkel de aangesproken deelnemer aan het woord. Deze vragen leken op voorhand ook doorgegeven en de antwoorden grondig voorbereid. Dit maakte dat er geen enkele ruimte was voor spontane interventies.

De vele vragen van de moderatoren en de voorbereiding van alle antwoorden maakte dat de deelnemers elkaar niet onderbraken maar ook niet direct op elkaar konden inpikken. Het geheel voelde veel meer als een presentatie hoewel er inhoudelijk wel uiteenlopende visies gepresenteerd werden. Er was in feite totaal geen interactie tussen de deelnemers. Meer dan een debat waren dit 4 parallelinterviews op een podium, zeker ook omdat de vragen niet altijd uit elkaar volgden maar naar andere aspecten sprongen.

Pas bij de derde stelling rond AI vroeg Buyle een reactie van Hinssen op het antwoord van Andrea Halmos. Dit was meteen ook het voorlaatste antwoord van het debatgedeelte (dat al bij al slechts 15 minuten duurde en naar mijn mening nauwelijks als debat geklasseerd kon worden).

Tot slot mocht Björn De Vidts de conclusies van het ‘debat’ samenvatten in een paar kerngedachten. Zeker niet alles wat De Vidts vermeldde was door de deelnemers aangehaald in het debat. Hij trad dus niet enkel op als “secretaris” maar ook als bijkomende deelnemer.

Ik zou niet zo ver willen gaan om dit een schijndebat te noemen want ik denk dat de deelnemers wel nog zelf hebben mogen kiezen wat hun standpunten/antwoorden zijn. Wel denk ik dat dit debat ‘kapotgestructureerd’ is. De organisatoren hebben zo sterk de controle in handen gehouden dat er van debat bijna geen sprake meer kan zijn. Door het gebrek aan

interactie tussen de deelnemers verdwijnt het aspect waarbij collectief rond een onderwerp denken, naar elkaar luisteren en op elkaar reageren tot meer inzicht leidt dan bijvoorbeeld een interview met slechts 1 visie.

Ook denk ik dat er veel beter op 1 stelling geconcentreerd zou worden en dan wel de tijd geven om de deelnemers na een eerste aangeven van hun standpunt echt in debat konden gaan. Daarbij zou er waarschijnlijk ook minder brede keynotes vooraf nodig zijn om alles te plaatsen.

Ik kon ook totaal geen meerwaarde zien in de duo-moderering. Dit voelde meer als een reden om iemand van de organisatie de kans te geven in de schijnwerper te treden.

Het was zeker een debat dat, ondanks grote namen binnen de sector, de bezoeker op zijn honger liet zitten.

Interview Reineke G.

In het kader van de taak rond *debating* interviewde ik Reineke G. Ze werkt nu voor een educatieve instelling die in secundaire scholen workshops rond burgerschap, milieu en klimaat geeft. Eerder werkte ze verschillende jaren als lerares godsdienst in een VTI waarbij ze ook veel burgerschapsthema's behandelde.

Binnen de lessen godsdienst gebruikte ze regelmatig debat in de les, al noemt zij het liever klasgesprekken omdat ze eerder een zeer losse vorm gebruikte. Ze bracht daarbij dikwijls zelf een onderwerp aan, maar volgde evengoed de klas als die een ander onderwerp interessanter vond. In het VTI bleek dat dikwijls LGBTQ-identiteit te zijn, maar dan eerder beledigend aangebracht vanuit een anti-houding (bijvoorbeeld: bij een gesprek over klimaat/milieu roept iemand: "Alleen homo's houden van bomen"). Het waren vooral een aantal luide, stoere individuen die de toon zetten. Het debat groeide regelmatig naar een discussie tussen klas enerzijds en lerares anderzijds waarbij de lerares probeerde om enige nuance te brengen via onderbouwde argumenten. Door steeds door te blijven vragen (Hoe zie je dat dan? Wat bedoel je daarmee? ...) probeerde Reineke ook om hen even bij hun eigen opvattingen stil te laten staan.

Ondanks het feit dat debatten bijna altijd op hetzelfde uitdraaiden, bleef ze het waardevol vinden om enerzijds de leerlingen te laten uitspreken waar ze mee rondliepen en hen anderzijds uit te dagen over hun soms erg platte meningen stil te laten staan.

Reineke merkte daarbij ook op dat de leerlingen zelf zeer weinig ervaring hadden met het formuleren van een echt argument (itt tot een mening roepen). Volgens haar lag dat ook voor een groot stuk aan de schoolcultuur. Ze herinnerde zich nog dat toen ze er zelf begon les te geven ze de raad meekreeg van de directie om haar klassen niet te veel vrijheid te geven en al zeker niet de klasschikking te verstoren (banken verschuiven) omdat ze er alleen maar misbruik van zouden maken. Dat maakte dat ze zelf ook niet geneigd was om echte debatvormen uit te proberen. Ze beseft nu, zeker na de overstap naar haar huidige positie, dat ze daar veel te weinig tijd voor gemaakt heeft en ook absoluut geen steun of opleiding voor kreeg.

Binnen de huidige workshops merkt ze met spijt op dat er ook niet altijd veel tijd is om echt met de deelnemende leerlingen te debatteren. Veel workshops zijn erg gestructureerd opgesteld, weliswaar met oefeningen maar niet met ruimte voor de leerlingen om hun eigen standpunten te beargumenteren. Ze werkt dan ook het liefste met die ene workshopvorm uit het pakket waar wel een debat in vervat zit.

Ze merkt daarbij wel op dat ze zelf nog heel wat ondersteuning kan gebruiken om een debat te leren structureren en om bijvoorbeeld iedereen te activeren. Ze mist dat omdat daar in haar opleiding weinig aandacht was en, binnen de school waar ze werkte, al helemaal geen interesse voor was. Ik heb haar het Debagora-document aangeraden om wat inspiratie op te doen.

Bijlage: powerpoint bij lesvoorbereiding

Dia 1

Dia 2

Dia 3

Dia 4

Lesdoelen

- Kennismaken met het topic 'verkiezingen'!
- Een eigen mening leren
  - innemen;
  - formuleren & onderbouwen;
  - bijsturen op basis van de meningen van anderen.
- Empathisch en respectvol omgaan met de meningen van anderen.

Dia 5

Do!

Don't!

Dia 6

Do!

Elkaar laten uitspreken

Doorvragen stellen

Luisteren naar anderen

Actief meedoen

Don't!

Elkaar onderbreken

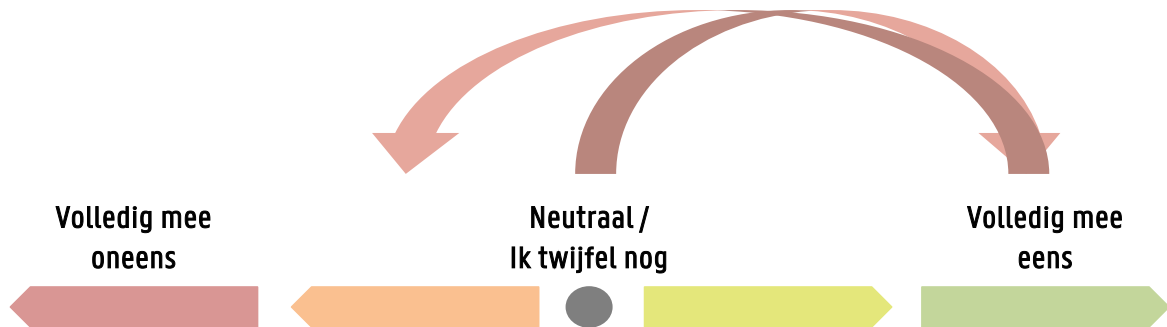
Persoonlijk aanvallen

Invullen voor iemand anders

Met de antwoorden van anderen lachen

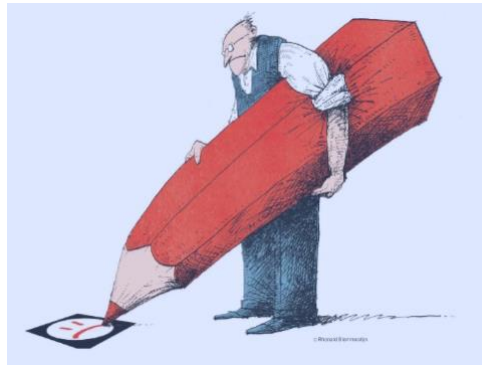
Dia 7

[STELLING]

Dia 8

Mijn stem telt.

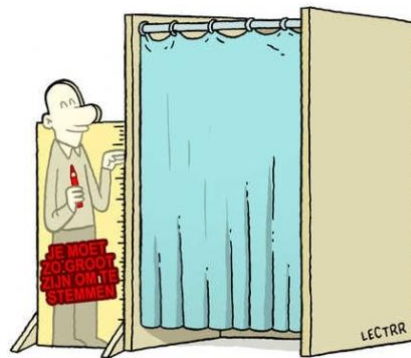
Dia 9

De persoon met de meeste stemmen moet 'leider' worden.

Dia 10

Zestien jaar is te jong om te stemmen.

Dia 11

Europa mag zeggenschap hebben
in de Vlaamse politiek.

Dia 12

Ik stem zoals mijn ouders stemmen.

**Jongeren stemmen vaak op dezelfde partijen als
hun ouders. Hoe zit dat bij jou?**

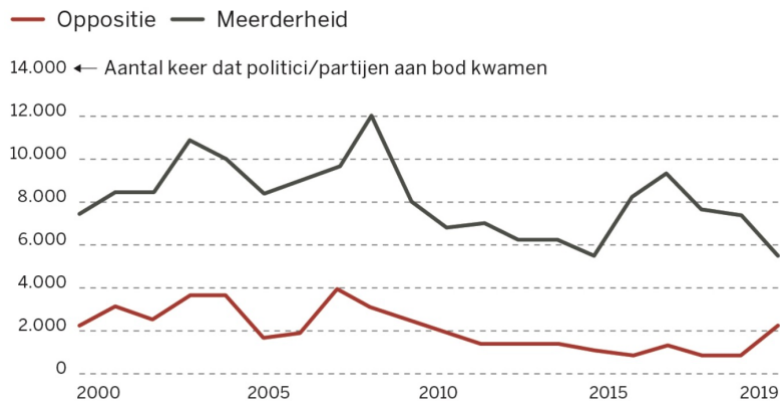
Ik voel mij vertegenwoordigd door een van de politieke partijen in Vlaanderen.

Politiek interesseert me als jongere.

De media moeten een neutralere rol hebben in de berichtgeving over verkiezingen.

Genderquota op kieslijsten zijn nodig.

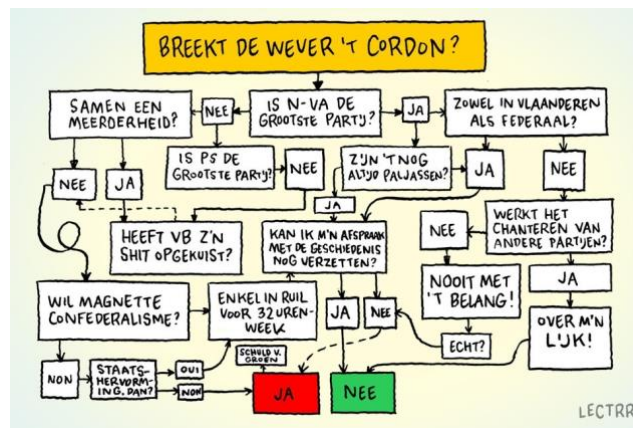

Opkomstplicht is een goede zaak.

Het cordon sanitair is democratisch.

Reflectie

Wat heb je op inhoudelijk niveau geleerd dankzij het debat?

Wat heb je op persoonlijk niveau geleerd dankzij het debat?

Als je je positie/mening tijdens het debat hebt bijgesteld, wat heb je daar dan uit geleerd?